

RESURGENȚA SUNNITĂ ȘI ALIANȚELE ȘIITE. STRATEGIA IRANULUI ÎN ORIENTUL MIJLOCIU

IOANA CONSTANTIN-BERCEAN*

Abstract. *Even if the so-called Islamic State suffered significant defeats, and it is probably just a matter of time until its final days in Syria and Iraq, the cause that led to the rise of this group, namely the religious resurrection, still remains an important issue in the international relations field. This research aims to shed light on the importance of the religious resurrection and its role in shaping the new international security environment, analyzing in this context the strategy by which Iran can expand its influence in the Middle East. This essay is structured into three parts, as follows: the first part is dedicated to the relationship between the religious resurgence and the rise of the terrorist phenomenon; the second part proposes an analysis of the liaisons between the three Shiite governments in Syria, Iraq and Iran; the third section is dedicated to the analysis of Iran's foreign policy, particularly to the opportunities to expand its influence in the region.*

Keywords: *Iran, Islam, religious resurrection, Islamic State, alliances.*

Introducere

„Iranul este imprevizibil“ – această scurtă afirmație descrie aproape perfect adevărata natură a politicii externe iraniene din ultimele trei decenii. De la „insula de stabilitate“¹ descrisă de președintele Jimmy Carter, Iranul a tranzitat un deceniu de căutări și redefiniri ale unei identități religioase, identitate alterată în timpul dinastiei Pahlavi, pentru a ajunge în anii 1990 o insulă izolată pe scena internațională. Conform Constituției Republicii Islamice Iran, politica externă se bazează pe patru piloni fundamentali: respingerea oricărei forme de dominație sau influență externă, conservarea independenței și integrității teritoriale a Iranului, apărarea drepturilor musulmanilor șiiți fără a se alătura puterilor hegemonice și menținerea relațiilor pașnice cu toate statele non-beligerante.

* Doctorandă în cadrul Facultății de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

¹ Anoushiravan Ehtesami și Mahjoob Zweiri, *Iran's Foreign Policy From Khatami to Ahmadinejad*, Berkshire, UK: Ithaca Press, 2008, p. xi.

Însă secolul 21 a pus Iranul în fața unei noi provocări de securitate, și anume emergența unei noi grupări sunnite în Orientul Mijlociu, cunoscută sub numele de Statul Islamic din Irak și Siria (ISIS) sau Daesh ('al-dowla al-islamīyya fī-il-i'raaq wa-ash-shaam'). Pentru Iran, ISIS reprezintă o amenințare diferită față de cea a altor grupări extremiste sunnite prezente la granițele sale, atât datorită progreselor rapide și considerabile pe care le-a realizat, cât și datorită ambițiilor propuse de liderii sunniți ai ISIS, pe agenda acestora înscriindu-se anihilarea ramurii šiite a islamului și instituirea unui califat islamic sunnit, în conformitate cu percepțiile fundamentaliste ale legii sharia².

Emergența Statului Islamic, în mod special acțiunile și rapiditatea ascensiunii grupării în Irak, a surprins Iranul, care inițial a avut tendința de a minimaliza amenințarea reprezentată de ISIS. Această abordare retrasă a Teheranului ar putea fi explicată prin faptul că gruparea teroristă sunnită nu a reușit să ducă la îndeplinire nici măcar un singur atentat pe teritoriul iranian. Încă de la înființarea sa în 1979, Republica Islamică Iran s-a confruntat aproape permanent cu amenințări interne și externe, ceea ce a condus la dezvoltarea unei rețele sofisticate de informații și supraveghere (Corpul Gărzilor Revoluționare Iraniene, cu ramura sa de elită al-Quds), care a reușit să controleze și să anihileze amenințările interne. În ceea ce privește amenințările externe Iranul a preferat confruntarea acestora pe teritoriul străin, reușind – prin așa-numitele „proxy-gropus“ (grupări intermediare) pe care le susține în întreaga regiune – să țină departe de Iran orice amenințare teroristă. Poate că cel mai puternic aspect al acestei strategii de a face față amenințărilor externe a fost eficientizarea procesului decizional iranian.

Însă ulterior, strategia Iranului în ceea ce privește abordarea față de pericolul reprezentat de ISIS s-a schimbat, pe măsură ce ascensiunea grupării a devenit din ce în ce mai alarmantă, atât pe plan regional, cât și pe plan internațional. Progresele realizate de ISIS în apropierea granițelor iraniene i-au determinat pe liderii de la Teheran să își schimbe abordarea față de gruparea teroristă, mărindu-se și mai mult implicarea Iranului în Irak în scopul prevenirii apariției unui focar periculos la granițele sale. Semnificația mediilor strategice din Irak și Siria sunt extrem de importante pentru Iran, deoarece cele două state reprezintă ultimii aliați majori ai Teheranului din regiune, fiind deasemenea și singurii actori din Orientul Mijlociu care au la conducere lideri šiiti.

Fiecare actor internațional care are un interes geopolitic în Orientul Mijlociu a declarat public că ISIS trebuie eliminat. Cu toate acestea, opiniile variază foarte mult în ceea ce privește strategia prin care această idee ar putea deveni realitate. Arabia Saudită, de exemplu, consideră că ISIS nu poate fi înfrânt decât dacă președintele sirian Bashar al-Assad este îndepărtat de la putere. Turcia a încercat să își convingă partenerii din NATO că războiul împotriva ISIS poate fi câștigat doar dacă kurzii, adeversarii tradiționali ai Turciei, vor fi neutralizați. Israelul vede doar o singură cale de a învinge ISIS: prin anihilarea programului nuclear al

² Dina Esfandiary și Ariane Tabatabai, *Iran's ISIS policy*, în *Chatham House*, Ianuarie 2015, Vol. 91, Nr. 1, pp. 3-4. Disponibil la: <https://www.chathamhouse.org/publication/iran%E2%80%99s-isis-policy>, accesat la 10/10/2016.

Iranului și izolarea acestuia, în timp ce kurzii au o strategie dezarmant de simplă, ei considerând că ISIS ar putea fi învins printr-o angajare directă în luptă cu membrii acestei organizații.

Planul Iranului de a învinge ISIS se bazează în mare măsură pe înarmarea grupărilor šiite, lăsând astfel impresia că războiul împotriva ISIS este un conflict religios între sunniți și šiiti. Deși acest fapt pare să susțină propaganda ISIS, care insinuează că îi protejează pe sunniți împotriva agresiunii šiite, Iranul a încercat să elimine această supoziție tocmai prin vocea președintelui Hassan Rouhani: „Fallujah, Alep și tot Irakul și Siria vor fi eliberate din mâinile teroriștilor (...) šiitii și sunniții, diferite secte și etnii au trăit de-a lungul secolelor împreună. Noi, cu toții, am trăit unii alături de alții, ne-am respectat reciproc, nu ne-am insultat sfinții, și toți musulmanii au respectat Casa Profetului”³.

Teoretic, Iranul ar trebui să fie cea mai interesată țară din Asia de Vest în contracararea mesajului transmis de ISIS, deoarece acest mesaj este unul vehement anti-șiit și profund anti-iranian. Însă, pe plan intern, Teheranul are o problemă cu propriile sale politici, adesea discriminatorii față de minoritatea sunnită iraniană. Aparent, viziunea dominantă a liderilor iranieni este că problema extremismului sunnit va fi rezolvată odată cu înfrângerea militară a Statului Islamic în Irak și Siria. În același timp IRGC monitorizează atent toate activitățile sunniților din provinciile Baluchistan și Kurdistan, situate la granițele cu Afghanistan, Pakistan, respectiv Irak. Un raport din mai 2016 al ministrului de interne iranian Abdolreza Rahmani Fazli, a evidențiat activitățile simpatizanților ISIS din aceste provincii, avertizând autoritățile locale să evite orice fel de greșeală care ar putea genera un efect de domino. Așa-numitele „activități salafite”⁴ sunt monitorizate nu numai pe teritoriul iranian, ci și în Kurdistanul învecinat, grupările salafite cele mai cunoscute în regiune fiind Ansar al-Islam, Emiratul Islamic Kurd, Kataib Qaed fi Kurdistan și Jaish Sahabeh⁵. Referindu-se la recrutarea online, raportul indică faptul că „mulți kurzi iranieni salafiți sunt pregătiți să li se alătore [jihadiștilor] în Irak, și mulți au plecat în Siria pentru a se alătura acestora”⁶.

În realitate, temerile manifestate față de o posibilă incursiune a Statului Islamic în interiorul granițelor iraniene reprezintă o justificare credibilă pentru intervenția Teheranului în Siria și Irak. Într-o întâlnire avută cu familiile soldaților iranieni căzuți în Siria și Irak, Liderul Suprem, Ayatollah-ul Ali Khamenei a subliniat faptul că Iranul trebuie să fie proactiv în lupta cu ISIS, deoarece „dacă acești martiri nu ar fi oprit dușmanul [în Siria și Irak], azi ar fi trebuit să ne luptăm cu inamicul în Kermanshah și Hamedan sau alte provincii iraniene”⁷.

Stabilirea perspectivei strategice cunoscută sub denumirea de „Shi’a Crescent” (Ascensiunea šiită) – crearea unui coridor de influență, aprovizionare și putere

³ Rohollah Faghihi, *Rouhani to Sunnis: Iran is not seeking 'Shiite crescent'*, în *Al-Monitor*, 27 ianuarie 2016. Disponibil la: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/iran-islamic-unity-conference-rouhani-shiite-crescent.html>, accesat la 03/01/2017.

⁴ Fatemeh Aman și Alex Vatanka, *Iran's Other ISIS Problem*, în *National Interest*, 5 mai 2016. Disponibil la: <http://nationalinterest.org/feature/irans-other-isis-problem-16071?page=2>, accesat la 15/10/2016.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ Ali Khamenei citat de *Tasnim News Agency*, Martie 2016. Disponibil la: <https://www.tasnimnews.com/en>, accesat la 03/01/2017.

din teritoriul iranian prin Irak și Siria spre Marea Mediterană, incluzând aici și Libanul⁸ – ar putea fi un alt motiv pentru o implicare mai concretă în lupta împotriva ISIS, deoarece intervențiile din Siria și Irak ar fi astfel ușor de justificat pentru Teheran. Această strategie se bazează pe un parteneriat constant cu proxy-urile prietenoase locale, în mod special cu milițiile šiite din sudul Irakului, guvernul lui Bashar al-Assad din Siria sau cu gruparea Hezbollah din zonele Levantului și Muntelui Liban, iar dezvoltarea acestui proiect este supravegheată în mod special de forța de elită al-Quds a IRGC, condusă de Qasem Soleimani⁹. În cazul în care această strategie se va dovedi una de succes, Iranul ar putea dobândi statutul de hegemon regional al Orientului Mijlociu, devenind și un actor important al geopoliticii din estul Mediteranei și, prin urmare, al complexului de securitate euro-atlantic. Însă efectul pervers al acestui scenariu ar putea fi adâncirea tensiunilor sectare și degradarea peisajului societal în care grupările jihadiste, cum ar fi ISIS, vor prospera sau unele mai vechi vor renaște.

Orice justificare ar sta în spatele unei implicări iraniene mai active în lupta împotriva ISIS, un lucru este cert: pe termen mediu și lung Iranul ar avea de câștigat în urma unei asemenea inițiative. Pe de o parte și-ar putea redefini relațiile cu Occidentul, pornind dintr-o poziție favorabilă în aproape orice negociere, iar pe de altă parte ar putea deveni lider al Orientului Mijlociu, punând în umbră autoritatea actorilor sunniți (majoritari), în special a Arabiei Saudite, dar și a celorlalte state din Goful Persic, cu care Iranul se află atât în competiție economică, dar și politico-religioasă.

Pornind de la aceste aserțiuni, lucrarea de față își propune o analiză a politicii externe iraniene în contextul actual de (in)securitate al Orientului Mijlociu, în mod particular a opțiunilor și deciziilor luate de către liderii de la Teheran în ceea ce privește agenda Iranului în fața amenințării reprezentate de ISIS în întreaga regiune. Care este legătura dintre resurrecția religioasă și ascensiunea grupărilor teroriste de factură islamică, ce anume a determinat Iranul să susțină sau să trimită trupe în Irak pentru a sprijini guvernul šiit din Bagdad, de ce este direct interesat în susținerea regimului de la Damasc sau ce stă în spatele alianței cu Rusia (Coaliția RSII, sau Coaliția 4+1, formată din Rusia, Siria, Iran și Irak, iar acel „plus unu“ fiind reprezentat de gruparea Hezbollah din Liban) sunt întrebările la care această lucrare va încerca să găsească răspuns. Folosind anumite concepte specifice oricărui studiu dedicat evenimentelor din Orientul Mijlociu – islam, religie (sunniți vs. šiiti), resurgența religioasă – dar și concepte internaționalizate precum Statul Islamic (ISIS, ISIL ori Daesh) sau politica externă, alături de câteva dintre teoriile relațiilor internaționale care își găsesc aplicabilitate în fenomenul analizat, în mod particular realismul, constructivismul sau teoria rațională (consecință a dezbaterii neoliberalism-neorealism), acest studiu va încerca să demanteleze adevăratele intenții ale Teheranului în ceea ce privește rolul Iranului în viitorul Orientului Mijlociu, dar și în politicile internaționale de securitate.

⁸ Jamai Haquani, *Shia Crescent: Emergence of World War 3*, Denver, CO, Outskirts Press, 2008, p. 7.

⁹ Martin Chulov, *Amid Syrian chaos, Iran's game plan emerges: a path to the Mediterranean*, în *The Guardian*, 8 octombrie 2016. Disponibil la: <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/08/iran-iraq-syria-isis-land-corridor>, accesat la 05/02/2017.

Islamul este una dintre cele trei religii avraamice, monoteiste, alături de creștinism și iudaism. Este a doua religie din lume din punct de vedere al numărului de adepți, după creștinism, reprezentând religia majorității țărilor din Orientul Mijlociu¹⁰. Sensul general al termenului Islam este pace și supunere față de Allah, Creatorul tuturor lucrurilor¹¹, și are la bază Coranul. Musulmanii au credința că Islamul este mesajul divin suprem, iar Mahomed este ultimul mare mesager și profet al lui Allah. Marea schismă islamică din anii 655-661, cauzată de luptele interne pentru conducerea califatului, între musulmanii fideli lui Yazid și cei credincioși lui Husayn Ali (presupus nepot al lui Mohamed și cel care a stat la baza înființării sectei alawite), numită în izvoarele islamice „Marea Discordie”¹², nu explică în totalitate cauzele politice, geostrategice sau economice ale acestui clivaj, însă a devenit perspectiva prin care conflictul dintre sunniți și șiiți este explicat și înțeles în prezent. Cele două state care își dispută în prezent supremația Islamului, și anume Arabia Saudită (majoritar sunnită) și Iranul (cu majoritate șiiță), folosesc diviziunea sectariană pentru a-și justifica ambițiile de hegemonie regională. Această rivalitate sunnito-șiiță influențează echilibrul și viitorul politic al regiunii, în special în state precum Siria, Irak, Liban, Bahrain sau Yemen, unde de-a lungul timpului populația majoritară, fie sunnită, fie șiiță, a fost condusă de regimuri aparținând celeilalte ramuri a islamului, aflată în minoritate pe teritoriul respectiv.

Sfârșitul secolului 20 aduce în atenția comunității internaționale un concept aparent uitat, dar care ar putea sta la baza teoretizării ultimelor evoluții în domeniul securității internaționale. Conceptul *Resurrecție Religioasă* este intens dezbătut în literatura de specialitate, existând „opinii care îl neagă, unele care îl admit, dar ca pe un fenomen temporar și care va ieși din scenă fără să lase urme, alții îl discută ca pe o certitudine a zilelor noastre, pe care trebuie să ne străduim să o înțelegem”¹³. În domeniul relațiilor internaționale resurrecția religioasă a fost privită de cele mai multe ori ca fiind o variabilă dependentă de alți factori (economi, sociali, psihologici, etc), dar aproape niciodată nu a fost abordată ca fiind variabila independentă, care ar trebui luată în calcul ca având propria autonomie¹⁴.

Anii 1990 au adus o schimbare aproape radicală în peisajul relațiilor internaționale¹⁵ și odată cu aceste modificări de paradigmă religia a reintrat în atenția comunității academice și nu numai. Articolele lui Bernard Lewis „Reîntoarcerea Islamului”¹⁶ și „Originile furiei musulmane”¹⁷ au prefigurat apariția unor sin-

¹⁰ John Lorentz, *The A to Z Iran*, Lanham, Toronto, The Scarecrow Press, Inc., 2010, p. 463.

¹¹ Silvestru Octavian Isopescul, *Coranul* (traducere), ediția a 10-a, Chișinău, Cartier, 2006, p. 2.

¹² Julia Ro, *The Sunni Shia Divide*, în *Council of Foreign Relations*, Februarie 2016. Disponibil la: <https://www.cfr.org/peace-conflict-and-human-rights/sunni-shia-divide/p33176#!p33176>, accesat la 29/04/2017.

¹³ Dan Dungaciu (Ed.), *Enciclopedia Relațiilor Internaționale*, București, Editura Rao, 2017, p. 300.

¹⁴ Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 301.

¹⁵ *Ibid.*, p. 299.

¹⁶ Bernard Lewis, *The Return of Islam*, în *Commentary*, 1 ianuarie 1976. Disponibil la: <https://www.commentarymagazine.com/articles/the-return-of-islam/>, accesat la 20/08/2016.

¹⁷ Bernard Lewis, *The Roots of Muslim Rage*, în *The Atlantic*, Septembrie 1990. Disponibil la: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1990/09/the-roots-of-muslim-rage/304643/>, accesat la 20/08/2016.

tagme precum „ciocnirea civilizațiilor”¹⁸, „ revanșa lui Dumnezeu”¹⁹, sau „secolul lui Dumnezeu”²⁰ explicând un fapt mai mult decât evident: „religia nu a dispărut, ci, dimpotrivă, capătă o nouă viață, în formele cele mai neașteptate”²¹.

Primul impuls în conceptualizarea ISIS este acela de a trage o linie de demarcație clară între grupare și islam, deși la baza ascensiunii acestei grupări a stat chiar o viziune utopică și romantică sunnită (deci islamică), aceea de constituire a unui stat islamic. Mulți sunniți au creditat ISIS, deoarece au văzut în această grupare un veritabil bastion al luptei împotriva guvernelor dominate de minoritățile šiite și alawite din Bagdad, respectiv Damasc, cât și împotriva Iranului, susținător al acestor regimuri²². Pe fondul vacuumului de putere apărut în Siria în urma evenimentelor din 2011, ISIS a profitat eficient de o criză a identității arabe sunnite din Irak și Siria, iar gesturile grandilocvente, cum ar fi proclamarea califatului islamic, au făcut din ISIS cea mai nouă „bête noir”²³ și singura destinație internațională a jihadiștilor salafiți. Pe scurt, Siria s-a transformat în focarul și rampa de lansare a jihadului global, după modelul Afghanistanului din anii 1980 și al Irakului din anii 2000.

Politica externă a statelor este în esență determinată de două seturi de factori: cei asociați organizării interne, pe de o parte, incluzând aici și situația geopolitică a statului în discuție, respectiv factorii etnic și religios, experiența istorică, baza de resurse economice, militare și tehnologice, caracterul sistemelor și elitelor politice, precum și tendințele ideologice; și, pe de altă parte, factorii legați de mediul extern în care statul în discuție își desfășoară activitatea – și anume sistemul politic internațional și subsistemele sale regionale²⁴.

Nici un stat, indiferent cât de mare și de puternic ar fi, nu este imun la impactul factorilor sistemici, cu atât mai mult statele mai mici și mai puțin puternice sunt chiar mai vulnerabile la influențele sistemice. Această diferență a nivelului susceptibilității statelor față de acest tip de influențe derivă din faptul că actorii puternici sunt cei care modelează în esență caracteristicile de bază ale sistemului internațional, determină dinamica conflictelor sau a cooperărilor interstatale, și stabilesc regulile care guvernează relațiile internaționale. Printre statele mai puțin puternice, cele cu putere medie și ambiții regionale ocupă un loc special. Destul de des acești actori nu se mulțumesc doar cu respectarea regulilor stabilite de actorii internaționali puternici, ci se străduiesc să schimbe aceste reguli în unele noi, care să aducă beneficii propriilor interese. De asemenea, ele tind să concureze pentru influență cu statele mai mari și mai puternice, deși au un spațiu

¹⁸ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea Civilizațiilor și Refacerea Ordinii Mondiale*, București, Editura Antet, 1996.

¹⁹ Gilles Kepel, *La Revanche de Dieu. Chrétiens, juifs et musulmans à la reconquête du monde*, Paris, Seuil, 1991.

²⁰ Monica Duffy Toft, Daniel Philpott, Timothy Samuel Shah, *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*, New York, W. W. Norton & Company, Inc., 2011.

²¹ Dan Dungaci, *op. cit.*, p. 299.

²² Fawaz A. Gerges, *ISIS – A History*, New Jersey, Princeton University Press, 2016, p. ix.

²³ Randall D. Law, *Istoria terorismului: De la asirieni la jihadiști*, București, Corint Books, 2017, p. 553.

²⁴ Shireen T. Hunter, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era. Resisting the New International Order*, Denver, CO, Praeger, 2010, p. ix.

geografic relativ îngust iar puterea lor este relativ limitată în comparație cu competitorii globali majori. În consecință, există întotdeauna un anumit nivel al conflictului de interese și al tensiunilor între actorii puternici cu interese globale și statele cu putere medie dar cu ambiții regionale. Ca regulă generală, atunci când un actor global și o putere regională reală sau potențială se confruntă cu un dușman sau o provocare comună, aspectele concurențiale ale relației lor rămân latente, urmând să iasă la suprafață atunci când și dacă dușmanul comun va dispărea, sau percepțiile actorilor asupra identității inamicului vor deveni divergente²⁵.

Iranul este un exemplu tipic de putere potențială mijlocie, situată într-o regiune sensibilă din punct de vedere geopolitic, întinzându-se între Marea Caspică și Goful Persic. Timp de mai mult de două secole această regiune a reprezentat un punct important de interes pentru actorii internaționali principali, aceasta fiind și cauza sensibilității extrem de ridicată a Iranului la caracteristicile schimbătoare ale sistemului politic internațional.

Una dintre provocările analitice cu care se confruntă studiul politicii externe iraniene constă în găsirea unui cadru teoretic capabil să explice comportamentul și dimensiunile substanțiale ale Iranului. Unii teoreticieni sunt de părere că Republica Islamică Iran este un sistem politic unic, a cărui politică externă nu poate fi analizată prin prisma teoriilor tradiționale existente. Opinia personală este aceea că pentru explicarea politicii externe a Iranului ar fi nevoie de crearea unui model hibrid, o combinație între *constructivismul* lui Alexander Wendt și între *realismul* propus de Machiavelli și Hans Morgenthau. În acest scop, nivelul unității de analiză ar trebui înlocuit cu cel sistemic, iar ipotezele ar deveni următoarele: chiar și politica externă a marilor puteri poate fi influențată de anumite variabile independente iar puterea legitimă a naționalismului ar putea fi folosită pentru a furniza o interpretare oficială a politicii externe. Această observație se aplică în mare măsură politicii externe a Iranului, care își exportă identitatea religioasă, justificând astfel implicarea din Irak și Siria. Dezbateră dintre neorealiști și neoliberaliști s-a bazat pe un angajament comun față de *raționalism*²⁶. Teoria rațională analizează identitățile și interesele actorilor așa cum se văd ele din exterior, concentrându-se pe modul în care comportamentul actorilor implicați poate genera un anumit tip de rezultate. Astfel, teoria rațională oferă o concepție fundamental comportamentală a actorilor implicați: aceștia își pot schimba comportamentul, dar nu identitatea și interesul²⁷.

În al doilea rând, presupunând că identitatea națională și sentimentele de autoconservare și supraviețuire alcătuiesc contextul în care s-a constituit politica externă a Iranului, se poate trage concluzia că deși parametrii aceștia sunt autohoni și auto-referențiali ei ar putea fi influențați, direct sau indirect, de mediul

²⁵ Richard Haass, *A World in Disarray. American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order*, New York, Penguin Press, pp. 69-71.

²⁶ Robert O. Keohane, *International Institutions: Two Approaches*, în *International Studies Quarterly*, vol. 32, no. 4, Decembrie 1988, pp. 379-396, published by: Wiley. Disponibil la: https://www.jstor.org/stable/2600589?seq=1#page_scan_tab_contents, accesat la 03/01/2017.

²⁷ Alexander Wendt, *Anarchy is what States Make of it: The social Construction of Power Politics*, în *International Organization*, Vol. 46, No. 2, Spring, 1992, pp. 391-425, published by: The MIT Press. Disponibil la: https://www.jstor.org/stable/2706858?seq=1#page_scan_tab_contents, accesat la 03/01/2017.

extern. În aceste condiții, paradigma realistă a celor trei S (self-help, state și survival), propusă, sub diferite forme, atât de Machiavelli cât și de Morgenthau, își găsește aplicabilitate în cazul politicii externe iraniene.

În al treilea rând, plecând de la „cultura anarhiei”²⁸ (propusă de Wendt) ca macrostructură la nivel internațional, s-ar putea sugera o altă forță motrice a politicii externe la nivel de stat, și anume „cultura birocratică”²⁹, tradusă în cazul Iranului prin cultura religiei care dictează politicile interne și externe. În consecință, efectul causal al religiei, cumulat cu efectele constitutive ale culturii șiiite, devin principalele forțe din spatele politicii externe a Iranului.

Acest studiu va încerca o conexiune între „nivelul micro al politicii și nivelul macro al sistemului internațional”³⁰ și între rolul liderilor și politica birocratică. În acest context, o atenție deosebită va fi acordată acelor factori politici interni care au un impact deosebit asupra statelor revoluționare. În astfel de regimuri, legitimitatea și supraviețuirea depind aproape în întregime de îndeplinirea obiectivelor ideologice în arena politicii externe, iar ideologia este strâns legată de balanța de putere din interiorul sistemului, caracteristici care ajută la o ajustare rapidă și în timp util a politicilor, în fața unor schimbări externe substanțiale.

Pentru a depăși neajunsurile teoretice întâmpinate în demersul de a analiza politica externă a Iranului, o soluție ar putea fi dată de o abordare eclectică, care să combine elemente din diferite dezbateri teoretice actuale. Chiar dacă este recomandată o anumită doză de prudență pentru această abordare, o cercetare continuă și intensă a acestui subiect ar putea fi benefică pe termen lung, deoarece astfel, în mod gradual, metodele de studiu ale politicii externe iraniene s-ar putea îmbunătăți. După cum spune Chernoff, „nu respinge niciodată o teorie, indiferent de susceptibilitatea dovezilor, decât dacă există o teorie alternativă disponibilă pentru a-i lua locul”³¹.

Resurecția Religioasă și Emergența Statului Islamic

Religia este un concept care a fost evitat multă vreme atât de către specialiștii în relații internaționale, cât și de către factorii decizionali, deoarece era considerat irelevant pentru interesele economice și de securitate ale statelor moderne. Cu toate acestea, în ultimii ani, universitarii sunt de părere că religia, dar și rolul ei în apariția și desfășurarea unor evenimente nu mai pot fi ignorate, iar includerea acestui concept într-o analiză este absolut justificată. În urma atacurilor Al-Qaeda asupra Turnurilor Gemene din New York, din 11 septembrie 2001, cercetările despre religie incluse în domeniul de studiu al relațiilor internaționale, au crescut de șase ori, deoarece în urma evenimentului menționat analiștii și academicienii au ajuns la concluzia că „aceste momente care au cutremurat scena internațională

²⁸ *Ibid.*, p. 403.

²⁹ Anoushiravan Ehteshami și Mahjoob Zweiri, *op. cit.*, p. 33.

³⁰ Margot Light, *Foreign Policy Analysis*, în *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*, ed. A. J. R. Groom and Margot Light, London, Pinter Publisher, 1994, p. 94.

³¹ Fred Chernoff, *Scientific Realism as a Meta-Theory of International Politics*, în *International Studies Quarterly*, vol. 119, 2007, pp. 205. Disponibil la: <https://link.springer.com/book/10.1057%2F9780230606883>, accesat la 03/01/2017.

au fost alimentate de o fervoare religioasă nemaivăzută³². Într-adevăr, fie că este vorba despre mișcări revoluționare cu amprentă religioasă sau despre ascensiunea unor grupări extremiste care își justifică comportamentul folosindu-se de aceeași religie, aceste acțiuni vin să confirme spusele sociologului Peter Berger, care spunea că „lumea de astăzi... este la fel de furioasă religios precum a fost mereu, iar în unele locuri, mai mult decât oricând”³³.

Resurecția islamică, căci despre acest fenomen este vorba în această lucrare, este în același timp și cea mai vizibilă, atât datorită influenței semnificative pe care o are asupra deciziilor de politică internă și externă a statelor din Orientul Mijlociu, cât și rolului pe care l-a jucat în emergența grupărilor teroriste de inspirație islamică. Islamul nu a încetat niciodată să fie o forță subterană extrem de puternică³⁴, însă acest fenomen a fost aproape complet ignorat de către Occident în perioada Războiului Rece, deoarece atunci amenințarea principală venea dinspre Răsărit.

Respingerea acceptării faptului că Islamul este un fenomen religios independent, care ar putea explica apariția și ascensiunea diferitelor grupări extremiste, este una dintre greșelile majore pe care factorii decizionali occidentali persistă să o facă. Încă de la începutul secolului 20 au existat frământări sociale cu fundament religios, însă aceste mișcări au fost adesea traduse printr-un limbaj modern al naționalismului politic, mai mult sau mai puțin secular. Însă nici formulele reprezentate de organizațiile de partid și nici ideologia naționalistă nu corespundeau instinctelor mai profunde ale maselor musulmane, care, în schimb, s-au simțit reprezentate prin organizații de altă natură, conduse de lideri religioși care aveau un limbaj și aspirații exclusiv de factură islamică³⁵. Pentru musulmani religia nu este doar universală, ci și centrală, în sensul că ea constituie baza și centrul esențial al identității și loialității.

Pentru o vreme conflictul religiei cu secularismul nu a reprezentat o amenințare majoră la adresa securității regionale sau internaționale, însă din nevoia de a face față secularismului, promotorii religiei au avut tendința de a crea comunități religioase, bazate pe dihotomii de tipul „ei și noi, cei salvați și cei lăsați în urmă”³⁶, astfel încât „drept-credincioșii”³⁷ au devenit o masă critică, care însă se considera o minoritate neglijată de către majoritatea societății secularizate. Acest tip de retorică a prevestit cea mai importantă transformare social-religioasă a contemporaneității, și anume fundamentalismul religios, ai cărui adepți luptau împotriva secularismului și a modernității, în fapt, împotriva oricărui concept de sorginte occidentală. Acest aspect a fost surprins încă din 1990 de Bernard Lewis, care remarca faptul că „ar trebui să vedem nemulțumirile din Orientul Mijlociu

³² Robert O. Keohane, *The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics and the Liberalism of Fear*, în *Dialogue IO*, Volume 1, Issue 1, Aprilie 2002, p. 29. Disponibil la: <https://www.cambridge.org/core/journals/dialogue-io/article/div-classtitlethe-globalization-of-informal-violence-theories-of-world-politics-and-the-liberalism-of-fear/div/57D3155A1121BA2C24C4E406E5ED556E>, accesat la 05/05/2017.

³³ Peter L. Berger (Ed.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Grand RapidS, MI, Eerdmans, 1999, p. 2.

³⁴ Peter Mansfield, *O istorie a Orientului Mijlociu*, București, Humanitas, 2015, p. 342.

³⁵ Bernard Lewis, 1976, *op. cit.*

³⁶ Cristian Barna, *Jihad în Europa în numele Califatului terorii!*, București, Editura Top Form, 2016, p. 21.

³⁷ *Ibid.*

nu ca pe un conflict dintre state sau națiuni, ci mai degrabă ca pe o ciocnire a civilizațiilor³⁸. Această idee a fost preluată câțiva ani mai târziu de Samuel Huntington (1996), iar sintagmele folosite ulterior, „revanșa lui Dumnezeu”³⁹, sau „secolul lui Dumnezeu”⁴⁰ au explicat un fapt mai mult decât evident: „religia nu a dispărut, ci, dimpotrivă, capătă o nouă viață, în formele cele mai neașteptate”⁴¹.

Gruparea jihadistă de sorginte salafită (ramură ultra-conservatoare a islamului sunnit) cunoscută în general sub denumirea de Stat Islamic al Siriei și Irakului, deși nu reprezintă o mișcare de masă, este cu siguranță o mișcare socială cu rețele transnaționale și cu potențial de extindere, în special în rândul tinerilor. Aceștia par a fi atrași de mesajul de mântuire, triumf militar și dominație asupra dușmanilor islamului, propagat și perpetuat de ISIS, mesaj îndreptat în mod special înspre șiiți și occidentali. Indiferent de ceea ce se va întâmpla cu ISIS, ideologia jihadist-salafistă nu va putea fi înfrântă nici chiar folosind cele mai sofisticate și moderne capacități militare, deoarece ISIS reprezintă mai mult decât o masă de sunniți radicalizați, ISIS este simbolul unei idei și al unui ideal care nu va putea fi contracarat decât printr-o altă idee, mai puternică, și cu un mesaj suficient de profund, astfel încât să îl poată submina pe cel anterior. Narațiunea ISIS este extrem de atrăgătoare „din cauza absenței unor alternative credibile”⁴².

Deși ISIS, prin ideologia și viziunea sa asupra lumii, este o extensie a mișcării jihadiste globale, originea sa socială își are rădăcinile într-un context specific irakian, și într-o mai mică măsură în războiul civil sirian, în desfășurare încă din 2011. Confruntările religioase dintre musulmanii sunniți și cei șiiți din Irak și Siria au construit un teren foarte fertil pentru ideile și strategia grupării sunnite. Al-Qaeda din Irak era pe punctul să dispară, dar a început să fie iar susținută de minoritatea sunnită nemulțumită, condusă de guvernul șiiit al lui Nouri al-Maliki, iar odată cu izbucnirea războiului civil în Siria, jihadiștii irakieni au făcut joncțiunea cu cei sirieni (proveniți din rândurile majorității sunnite siriene condusă de regimul alawit al lui Bashar al-Assad), gruparea schimbându-și numele în Statul Islamic din Siria și Irak. În primăvara lui 2013, pe fondul haosului din Siria, ISIS s-a extins rapid în estul țării, devenind focarul și rampa de lansare a jihadului global, după modelul Afghanistanului din anii 1980 și al Irakului din anii 2000⁴³. În primăvara anului 2014, ISIS a început să avanseze rapid, beneficiind de vulnerabilitățile din Siria și Irak, exploatând într-un mod eficient eșecul Primăverii Arabe siriene și diviziunea sectariană, iar spre sfârșitul anului 2015, ISIS a început să exporte violența în afara regiunii Orientului Mijlociu, afirmându-se astfel ca cea mai nouă organizație teroristă internațională.

Ascensiunea ISIS semnaleză nevoia urgentă de a înțelege ce se întâmplă de fapt în cadrul societăților arabe, cât și în relațiile dintre statele Orientului Mijlociu. ISIS este un simptom al politicilor complicate din regiune, al distrugerii și dele-

³⁸ Bernard Lewis, 1990, *op. cit.*

³⁹ Gilles Kepel, *op. cit.*

⁴⁰ Monica Duffy Toft et al, *op. cit.*

⁴¹ Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 299.

⁴² Fawaz A. Gerges, *op. cit.*, p. 18.

⁴³ Randall D. Law, *op. cit.*, p. 553.

gitimizării instituțiilor de stat, precum și al războaielor din Siria și Irak. Cauza dezvoltării și creșterii grupului se află în condițiile sociale și politice grave din societățile arabe, precum și în rivalitățile regionale și globale, iar crizele politice și economice constante, vechi de câteva decenii, reprezintă factorii-cheie ai ascensiunii ISIS⁴⁴.

Deși teoretic Iranul ar trebui să fie cel mai activ actor din Orientul Mijlociu care să contracareze ascensiunea și mesajele grupării sunnite, strategia Teheranului este de implicare minimă, prezența sa fiind aproape invizibilă. Deși nu a ezitat să se implice mai mult atunci când a considerat că este necesar și viabil din punct de vedere strategic, oferind asistență logistică și militară grupărilor care luptau cu ISIS, Iranul a evitat implicarea directă și evidentă în conflict. Însă dacă radicalii sunniți ar fi reușit să infiltreze celule teroriste în mijlocul comunităților sunnite iraniene, cu siguranță lucrurile ar fi stat altfel, iar Teheranul ar fi făcut tot posibilul să decimeze ISIS. Unii analiști sunt de părere că în afara acestui scenariu regimul clerical aproape că nu are nici un interes să amelioreze tensiunile sectariene, deoarece această situație ar putea deveni o imensă oportunitate de afirmare regională a Iranului⁴⁵.

Axa Teheran – Damasc – Baghdad

Strategia Iranului în Siria

Siria este vitală pentru interesele strategice ale Iranului în Orientul Mijlociu, fiind mult timp cel mai apropiat aliat al Teheranului. Regimul lui Bashar al-Assad a oferit acces crucial proxy-urilor iraniene, inclusiv Hezbollah-ului libanez, grupărilor Hamas și Jihadul Islamic Palestinian, permițând Iranului să furnizeze personal, arme și bani acestor grupări care tranzitau teritoriul sirian. Pe de altă parte, Iranul a sprijinit programul de arme chimice al Siriei, inclusiv prin trimiterea unor oameni de știință iranieni care să furnizeze suport tehnic, și prin furnizarea de echipamente și substanțe chimice precursorare. Siria a fost partenerul strategic al Iranului în tentativa acestuia de a descuraja Israelul în demersurile acestuia de a ataca programul nuclear iranian, sau de a combate grupările susținute de Teheran. Strategia Iranului în Siria este de a-l păstra pe președintele Bashar al-Assad la putere cât mai mult timp posibil, stabilind în același timp condiții pentru a asigura capacitatea Teheranului de a folosi teritoriul și activele siriene necesare pentru a-și urmări și exercita interesele regionale, în cazul în care Assad va cădea, Iranul a depus un efort semnificativ, costisitor și integrat pentru atingerea acestor obiective⁴⁶.

Siria reprezintă simbolul și mijlocul prin care Iranul își poate exercita influența în regiunea Orientului Mijlociu, alianța iraniană cu dinastia Assad repre-

⁴⁴ Fawaz A. Gerges, *op. cit.*, p. 7.

⁴⁵ Ray Takeyh și Reuel Marc Gerecht, *Iran's ISIS Trap. How Teheran Uses the Terrorist Group to Get Ahead*, în *Foreign Affairs*, 15 noiembrie 2015. Disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2015-11-15/irans-isis-trap>, accesat la 05/05/2017.

⁴⁶ Will Fulton, Joseph Holliday, Sam Wyer, *Iranian Strategy in Syria*, în *ISW*, Mai 2013, p. 9. Disponibil la: <http://www.understandingwar.org/report/iranian-strategy-syria>, accesat la 10/10/2016.

zentând pentru Teheran oportunitatea de extindere până la Marea Mediterană. Din acest motiv, când a izbucnit războiul civil din Siria, guvernul iranian s-a angajat să sprijine financiar și logistic guvernul de la Damasc. Dacă inițial această implicare a fost ținută în secret, în septembrie 2012 Iranul a recunoscut prezența IRGC, prin Forțele Quds, în Siria, scopul acestora fiind de a oferi consiliere și asistență economică, raportându-se deasemenea și faptul că Iranul a trimis, prin Irak, arme și personal combatant pentru a sprijini guvernul lui Bashar al-Assad⁴⁷.

Un an mai târziu, consilierul de politică externă al Liderului Suprem, Ali Akbar Velayati, a subliniat într-o conferință de presă importanța strategică a Siriei pentru Iran, afirmând că: „Siria reprezintă inelul de aur al rezistenței împotriva Israelului și, dacă guvernul de la Damasc nu ar fi fost puternic și activ, Siria ar fi devenit precum Qatar sau Kuwait. Iranul nu este pregătit să piardă acest luptător de aur”⁴⁸. Un alt apropiat al Ayatollahului Khamenei, Hojjat al-Eslam Mehdi Taeb, fost oficial al IRGC și în prezent director al think-tank-ului Ammar Base, dedicat Liderului Suprem, a împărașit aceleași idei precum Akbar Velayati, referindu-se la Siria ca fiind cea de a 35-a provincie iraniană, una de maximă importanță strategică pentru Teheran: „Dacă inamicul ne atacă și încearcă să preia Siria sau Khuzestan [provincie din Iran], prioritatea constă în menținerea Siriei, pentru că dacă menținem Siria, putem lua din nou Khuzestan. Însă, dacă vom pierde Siria, nu vom mai putea apăra Teheranul”⁴⁹.

Strategia iraniană urmărește în primul rând menținerea președintelui Bashar al-Assad la putere, Siria fiind un aliat istoric al Iranului, chiar dacă interesele celor două țări au fost uneori divergente. Însă prezența unui guvern de origine șiiită la Damasc, reprezintă un avantaj imens pentru Iran în tentativa acestuia de a deveni următorul hegemon al Orientului Mijlociu. Planul Iranului nu se limitează doar la menținerea lui Assad la putere, pregătind deasemenea, în mod activ, asigurarea unui mediu permisiv post-Assad. În urma unei întâlniri cu Qasem Suleimani, un oficial irakian a explicat că: „misiunea lui Suleimani în Siria este complicată. Nu se limitează doar la protejarea regimului, ci mai degrabă trebuie să păstreze interesele iraniene în Liban și Siria, în cazul în care regimul va cădea”⁵⁰.

Investiția Iranului în Siria este una foarte costisitoare, atât financiar cât și politic, iar la Teheran există o preocupare majoră în ceea ce privește pierderea unui aliat politic important, factor-cheie pentru oportunitățile de care ar putea beneficia Iranul în contextul actual din regiune. Chiar dacă mulți analiști susțin ideea că politica de până acum a Iranului în Siria a fost una de succes, costurile politice și economice, la nivel intern, regional și chiar internațional, sunt destul de mari. Popularitatea regională a Iranului – ridicată pe noi culmi de către fostul președinte Mahmoud Ahmadinejad – a scăzut în ultimii ani, conflictul sirian in-

⁴⁷ Louis Charbonneau, *Exclusive: Western Report – Iran ships arms, personnel to Syria via Iraq*, în *Reuters*, 19 septembrie 2012. Disponibil la: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran-iraq-idUSBRE88117B20120919>, accesat la 10/05/2017.

⁴⁸ Will Fulton et al., *op. cit.*, p. 26.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Mushreq Abbas, *Iran's Man in Iraq and Syria*, în *Iraq Pulse*, 1 februarie 2012. disponibil la: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/soleimani-iraq-syria-difference.html>, accesat la 25/05/2017.

fluențând în mod negativ influența Iranului în Levant, iar căderea regimului lui Assad ar putea reduce semnificativ capabilitatea guvernului de la Teheran de a-și exporta influența⁵¹.

Implicarea iraniană în Siria a generat însă accentuarea percepției asupra faptului că Iranul este unul dintre actorii cu ambiții sectariene din regiune. Dacă anterior, după revoluția Islamică din 1979, doar statele Arabe din Golf acuzau Iranul că dorește să își extindă ideologia șiiită și să promoveze o agendă sectariană în regiune, acum, ulterior evenimentelor din Siria, acest sentiment s-a extins în majoritatea statelor arabe. Într-adevăr, pentru mulți actori regionali, cu populație majoritar sunnită, a devenit o certitudine faptul că Teheranul a sprijinit grupări și entități șiiite regionale, cu scopul evident de a submina influența sunnită din Orientul Mijlociu. Hezbollah – formațiune loială Iranului și anterior destul de populară în lumea arabă – a început să fie privit cu neîncredere, chiar desconsiderat⁵². Mulți sunniți din regiune au ajuns să considere Hezbollah ca fiind „marioneta Teheranului“, nimic mai mult decât un instrument folosit pentru punerea în aplicare a agendei sectare iraniene. Chiar și pe plan intern, diferențele de opinie din interiorul elitei dominante asupra strategiei din Siria au început să fie din ce în ce mai evidente.

Acest fenomen este unul destul de rar în istoria regimului teocratic, însă ar putea fi pus și pe seama faptului că anul 2016 a fost unul electoral în Iran, în perspectiva alegerilor prezidențiale care au avut loc în data de 7 mai 2017. Însă, pe lângă divergențele din interiorul elitei conducătoare, un număr tot mai mare de iranieni obișnuiți au pus la îndoială investiția Iranului într-un dictator brutal, așa cum este Bashar al-Assad, însă aceste opinii ar putea fi influențate de către minoritatea sunnită din Iran, care la rândul ei se simte oprimată de guvernul șiiit al președintelui Hassan Rouhani. Însă, mai presus de toate, implicarea financiară a Iranului în Siria a produs pierderi serioase în rezervele economice ale țării (conform unor date statistice Iranul a investit aproximativ 600-700 de milioane de dolari pe lună)⁵³, într-un moment în care Teheranul abia începe să reconstruiască economia, afectată de cel mai complex și cuprinzător regim de sancțiuni impus vreodată unui stat suveran.

Însă mai relevant este faptul că populația iraniană este mult mai preocupată de pericolul reprezentat de ISIS decât de posibilitatea unui așa-numit efect de spill-over (răspândire) al conflictului din Siria, iar zvonurile despre membri ISIS care tranzitează Iranul, combinate cu fluxul constant de imagini oribile ale răpirlor și crimelor comise de către jihadiști, nu fac altceva decât să accentueze aceste sentimente de anxietate. Mai mult, atacul din 7 iunie 2017, revendicat la scurt timp de gruparea salafită, și care a vizat două dintre simbolurile Iranului – Palatul Parlamentului și Mausoleul Ayatollah-ului Ruhollah Khomeini, simbolul

⁵¹ Dina Esfandiary și Ariane Tabatabai, *op. cit.*, p. 13.

⁵² Informații colectate în timpul interviurilor realizate cu Excelența Sa Hussain Sinjari, Ambasadorul Irakului la București, și cu fosta președintă a Coaliției Siriene, Samira Al Masalmeh, 12 mai 2017.

⁵³ Samia Nakhoul, *Analysis: Hezbollah's Syria victory risks wider Sunni-Shi'ite conflict*, în *Reuters*, 6 iunie 2013. Disponibil la: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-region-analysis-idUSBRE9550TJ20130606>, accesat la 25/01/2017.

revoluției islamice – și care s-a soldat cu 12 morți și 42 de răniți⁵⁴ a avut rolul de a certifica ceea ce populația de rând deja suspecta, și anume faptul că pericolul reprezentat de ISIS este mai mare decât cel reprezentat de efectele secundare ale conflictului sirian.

Atacul terorist din 7 iunie ar putea determina o schimbare de paradigmă a regimului de la Teheran, care ar putea schimba vechea strategie „leading from behind”⁵⁵ cu una pro-activă, însă o implicare iraniană în Siria în lupta împotriva ISIS este mai greu de articulat atâta vreme cât Statele Unite, liderul coaliției anti-ISIS, nu au lansat nici o invitație în acest sens Teheranului, mai mult, liderii iraneni au fost omiși constant din toate negocierile privind viitorul Siriei. Iar privind acest ultim aspect, în condițiile în care Iranului i-a fost refuzată orice implicare într-o posibilă soluție pentru Siria, acesta a intrat în ceea ce este cunoscut sub numele de Coaliția RSII (Rusia, Siria, Iran, Irak) sau 4+1, unde „plus unu” înseamnă Hezbollah-ul din Liban⁵⁶.

De ce este Irakul vital pentru Iran?

Înainte de 1979 Irakul nu a reprezentat o amenințare serioasă pentru Iran, însă după revoluția islamică din 1979 lucrurile au luat o întorsătură neașteptată, Teheranul rămânând fără sprijinul foștilor aliați occidentali, cu o armată slăbită care cedase autoritatea forțelor paramilitare (IRGC și Basij), iar țările arabe învecinate au început să se simtă amenințate de agenda revoluționară șiiită a noului regim de la Teheran, condus de Abolhassan Beni Sadr, sub atenta supraveghere a primului Lider Suprem iranian, Ayatollahul Ali Khamenei. Simțind această vulnerabilitate, Irakul a folosit această oportunitate pentru a-și începe campania împotriva Iranului, în data de 22 septembrie 1980, cu scopul bine definit de anexare a provinciei iraniene Khuzestan. Războiul dintre Iran și Irak a durat opt ani (1980-1988), a provocat sute de mii de victime în ambele tabere și a fost scena folosirii armelor chimice – de către Irak împotriva Iranului, dar și împotriva propriei populații kurde.

Acest război a fost probabil cel mai important eveniment din istoria contemporană a Iranului, după revoluția islamică, iar consecințele lui au fost dintre cele mai diverse și neașteptate. Pe de o parte a consolidat noul regim de la Teheran și a dus la reluarea programului nuclear civil, și eventual militar (suspendat de revoluționari în urma căderii șahului, fiind considerat un simbol al occidentului), însă, pe de altă parte, a adâncit neîncrederea oficialilor iranieni în dreptul și instituțiile internaționale, toate aceste aspecte contribuind la portretizarea Iranului de către occident ca fiind un actor reacționar și irațional. În anii care au urmat acestui război, raportarea publică a Teheranului s-a manifestat atât printr-un sen-

⁵⁴ Thomas Erdbrink, *Iran Assaults Saudi Arabia After Pair of Deadly Terrorist Attack*, în *New York Times*, 7 iunie 2017. Disponibil la: <https://www.nytimes.com/2017/06/07/world/middleeast/iran-parliament-attack-khomeini-mausoleum.html>, accesat la 07/06/2017.

⁵⁵ Dina Esfandiary și Ariane Tabatabai, *op. cit.*, p. 14.

⁵⁶ Moshen Milan, *Iran and Russia's Uncomfortable Alliance*, în *Foreign Affairs*, 31 august 2016. Disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2016-08-31/iran-and-russias-uncomfortable-alliance>, accesat la 15/05/2017.

timent de superioritate față de țările din Golf, cât și printr-un puternic simț al victimizării – o trăsătură definitorie a šiismului politic în ultimele 12 secole⁵⁷.

Toate aceste aspecte au avut un efect de durată asupra societății și politicii iraniene și continuă să aibă un rol determinant în modelarea politicii și discursului elitei de la Teheran, atât pe plan intern, cât și extern. În ceea ce privește relația cu Irakul, interesul Iranului este mai degrabă unul pragmatic, deoarece nici un Irak puternic, dar nici unul divizat nu este în ajutorul Teheranului. În schimb ascensiunea ISIS pe teritoriul irakian este o problemă pentru Iran, deoarece formațiunea salafită a reușit să coaguleze o masă critică de foști membri ai Partidului Ba'ath, foști militari și politicieni fideli lui Saddam Hussein, iar acest fapt reprezintă o amenințare reală la adresa Iranului.

Semnificativ este și rolul Irakului în narațiunea și strategia revoluției islamice iraniene, deoarece teritoriul irakian găzduiește a doua comunitate šiită din lume, după Iran. În jur de 65-70% dintre irakieni (aproximativ 20 de milioane) sunt šiiti⁵⁸, aceștia reprezentând o audiență naturală, aliați și suporteri ai Teheranului. Acest aspect este deosebit de important având în vedere că restul populației este predominant sunnită, intrând în mod tradițional în sfera de influență a Arabiei Saudite și a celorlalte state majoritar sunnite.

De asemenea, Irakul găzduiește două importante situri šiite, la Karbala și Najaf, iar cel de al treilea imam šiit, Hussein, este îngropat la Karbala, unde altarul său este vizitat de šiiti din întreaga lume, în timp ce Najaf găzduiește mormântul primului imam, Ali ibn Abi Talib, succesori direct al Profetului. Seminarul šiit de la Najaf este recunoscut în întreaga lume, iar de-a lungul timpului a atras mulți *ulama* (oameni de știință islamici), inclusiv fondatorul Republicii Islamice Iraniene, Ayatollah-ul Khomeini, a trăit și a predat în Najaf, înainte de exilul forțat în Franța și de reîntoarcerea în Iran⁵⁹.

În afara strânsei legături religioase dintre cele două țări, interdependența economică este un alt factor care unește Teheranul și Bagdadul. În 2011, în urma înăsprii sancțiunilor, Iranul a încercat să-și înlocuiască partenerii comerciali tradiționali – Turcia și Emiratele Arabe Unite – cu Irakul care a și devenit unul dintre partenerii comerciali de top, estimându-se că valoarea schimburilor comerciale dintre cele două state va ajunge la 20 de miliarde de dolari până în 2018. De asemenea, Teheranul încurajează companiile iraniene să investească în proiecte de infrastructură în Irak pentru a crește astfel gradul de interdependență dintre cele două țări.

Din punct de vedere politic, relațiile dintre Iran și Irak s-au îmbunătățit considerabil după îndepărtarea lui Saddam Hussein și a regimului sunnit de la putere, iar o dată cu ascensiunea guvernelor šiite, conduse de Nouri al Maliki, și ulterior

⁵⁷ Tarek Osman, *Iran's Play for Middle Eastern Leadership*, în *Foreign Affairs*, 20 ianuarie 2017. Disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2017-01-20/iran-s-play-middle-eastern-leadership>, accesat la 25/01/2017.

⁵⁸ Tracy Miller (Ed.), *Mapping the global Muslim population: a report on the size and distribution of the world's Muslim population*, în *Pew Research Center*, Octombrie 2009. Disponibil la: <http://www.pewforum.org/files/2009/10/Muslimpopulation.pdf>, accesat la 15/05/2017.

⁵⁹ Dina Esfandiary și Ariane Tabatabai, *op. cit.*, p. 3.

de Haider Djawad Qadhim al-Abadi, relațiile dintre Bagdad și Teheran au devenit din ce în ce mai strânse. În anul 2008 Mahmoud Ahmadinejad a fost primul președinte iranian care a vizitat Irakul după revoluția din 1979, iar în 2010 cele două țări semnaseră deja peste 100 de tratate de cooperare. Astfel, pentru prima oară în ultima jumătate de secol, Irakul era privit ca un aliat și nu ca un dușman. Este de la sine înțeles că lipsa unor inamici puternici este un avantaj strategic pentru orice stat, cu atât mai mult pentru un actor reactiv cum este Iranul. Însă, odată cu apariția și ascensiunea ISIS pe teritoriul irakian, Teheranul s-a regăsit în situația de a împărți frontierele cu un adversar, care de această dată își luase angajamentul să înființeze un califat arab sunnit în regiune și să elimine comunitatea șiiită.

Interdependența religioasă, economică și politică dintre Iran și Irak s-a intensificat de la începutul crizei siriene, iar ca o recunoaștere a rolului potențial al Irakului, vizitele oficiale și acordurile dintre cele două țări au crescut semnificativ. Deasemenea, s-au intensificat și relațiile de securitate între Teheran și Bagdad, iar în aprilie 2013, când Heidar Moleshi, ministrul iranian de interne, a vizitat Irakul, a promis că va împărtăși experiența Iranului în gestionarea și controlarea activităților teroriste interne, inclusiv prin instruirea și echiparea poliției irakiene.

Instabilitatea gestionabilă din Irak oferă Iranului oportunitatea de a-și exercita influența la nivel regional, fiind dovedit faptul că Teheranul are capacitatea de a prospera în contexte instabile, care permit conducerii să utilizeze într-un mod foarte eficient capacitățile disponibile, cum ar fi grupările de influență sau cele intermediare. De asemenea, amenințările externe contribuie la consolidarea regimului pe plan intern, așa cum s-a întâmplat și în perioada războiului dintre Iran și Irak. Cu toate acestea, criza provocată de ISIS s-ar putea să fie mai greu de administrat pentru Iran, având în vedere că Teheranul este angajat pe două fronturi, și anume menținerea la putere a regimurilor șiiite de la Damasc și Teheran, acestor angajamente adăugându-se și anxietatea provocată de propria comunitate sunnită. Însă Iranul și-a asumat păstrarea securității și integrității Irakului, ministrul de externe Mohammad Javad Zarif subliniind acest aspect în august 2014, în timpul unei vizite în Irak, când a afirmat că Iranul consideră securitatea Irakului ca fiind una proprie⁶⁰. Insistența Iranului de a menține integritatea teritorială irakiană este o reacție la reapariția dezbaterii, atât pe plan regional cât și internațional, privind viabilitatea granițelor actuale ale Irakului, fiind voci care susțin că țara ar trebui împărțită în trei regiuni: sunnită, șiiită și kurdă.

Pentru a menține unitatea Irakului, Iranul a ales să sprijine grupările intermediare și să acorde asistență politică, militară, economică și umanitară principalelor părți interesate, în principal șiiților și kurzilor. Potrivit lui Massoud Barzani, președintele regiunii irakiene a Kurdistanului (IKR), Iranul a fost „prima țară care a furnizat [kurzilor] arme și muniție”⁶¹, însă printre grupările sponsorizate de Iran se numără și Hezbollah sau Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK),

⁶⁰ s. n., Zarif: *Iran regards Iraq security as its own*, în *IRNA*, 24 august 2014. Disponibil la: http://www.irna.ir/en/News/2735151/Politic/Zarif_Iran_regards_Iraq_security_as_its_own, accesat la 01/06/2017.

⁶¹ Isabel Coles, *Iran provided weapons to Iraqi Kurds; Baghdad bomb kills 12*, în *Reuters*, 27 august 2014. Disponibil la: <http://uk.reuters.com/article/uk-iraq-security-kurds-idUKKBN0GQ0UL20140827>, accesat la 25/05/2017.

considerate în Occident ca fiind organizații teroriste, acesta fiind și unul dintre motivele pentru care Iranul este privit în cancelariile marilor puteri occidentale cu multă suspiciune, iar statele sunnite rivale și-au construit retorica anti-șiiță plecând și de la acest aspect.

Statul Islamic – Oportunitate sau Amenințare pentru Iran?

Oportunitatea...

În mod ironic, la începutul Primăverii Arabe, înainte ca dezastrul sirian să se fi declanșat, liderii iranieni au încercat să își însușească meritul pentru ceea ce Ayatollahul Khamenei a numit „o extindere naturală a revoluției islamice din Iran, din 1979”⁶², considerând că Iranul a fost catalizatorul acestei „treziri islamice”⁶³. Dar când trezirea islamică a ajuns în Siria și Irak, bucuria prematură a liderilor iranieni a apus, deoarece Maliki și Assad, cei mai apropiați parteneri ai Iranului au fost puși în iminenta situație de a se lupta pentru viitorul lor politic. Nedorind să piardă singurele guverne șiiite aliate din regiune, Teheranul a hotărât să le arunce câte un colac de salvare celor doi, însă aceste gesturi au alimentat tensiunile sectariene deja prezente în Siria și Irak. În demersul de a preveni colapsul regimului lui Assad, Iranul a găsit un aliat natural în Federația Rusă, care a intervenit în mod direct în conflictul sirian, în septembrie 2015. Astfel, Siria s-a transformat în scena unui război prin proxy, între statele occidentale și Rusia, pe de o parte, și între statele sunnite din regiune și Iranul șiiit. Acest război rece al religiilor a deviat lupta pentru emancipare socială și politică din țările arabe înspre conflicte geostrategice și rivalitate religioasă⁶⁴. Înradăcinat ferm în politica puterii, dar și în cea religioasă (sunni vs șiiia), precum și în construirea identităților naționale rivale (arabă vs persană), acest război regional prin procură a fost un adevărat cadou pentru ISIS, însă Iranul, conform tradiției istorice de a exploata în propriul interes circumstanțe instabile, a reușit prin câteva decizii diplomatice și militare inspirate, să folosească emergența grupării teroriste în propriul interes.

Doborârea unui avion rusesc de către ISIS și succesiunea atacurilor teroriste din Beirut, Paris, California și Bruxelles, au determinat convergența intereselor marilor puteri rivale, SUA și Federația Rusă, ambele exprimându-și dorința de a-și coordona în mod direct lupta împotriva ISIS. Ceea ce a interesat în mod direct Teheranul a fost faptul că SUA și-au coordonat acțiunile cu milițiile șiiite din Irak, aflate direct sub umbrela Iranului. Provocarea cea mai mare pentru Teheran a fost faptul că, pentru a-și promova agenda a trebuit, în mod inevitabil, să-și coordoneze anumite acțiuni cu Occidentul, câtă vreme acesta își exprimase deja acordul pentru o posibilă cooperare, sau măcar coordonare a acțiunilor în combaterea ISIS⁶⁵. În ciuda declarațiilor oficiale din partea ambelor părți că pro-

⁶² Henner Fürthing, *Iran and the Arab Spring: Between Expectations and Disillusion*, în *GIGA Working Papers*, Noiembrie 2013. Disponibil la: https://www.giga-hamburg.de/en/system/files/publications/wp241_fuertig.pdf, accesat la 01/06/2017, p. 3.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Fawaz A. Gerges, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁵ Dina Esfandiary și Ariane Tabatabai, *op. cit.*, p. 10.

blemele regionale nu vor face parte din negocierile nucleare, care erau în desfășurare, între membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU (SUA, Marea Britanie, Franța, China și Federația Rusă) și Germania (P5+1) și reprezentanții Iranului, totuși, în iunie 2014 la Viena, americanii și iranienii au discutat în paralel și despre criza de securitate generată de ISIS.

Noul aliniament între SUA și Iran s-a transformat într-un acord nuclear istoric – Planul Comun și Cuprinzător de Acțiune (JPCOA) – semnat la 14 iulie 2015, o înțelegere pe care atât Israelul cât și Partidul Republican din SUA au contestat-o cu fermitate. Astfel, cel puțin pentru o perioadă, ISIS a reușit să modifice paradigma geostrategică din Orientul Mijlociu, devenind în mod involuntar, unul dintre instrumentele pe care Iranul le-a folosit în mod eficient pentru a ieși din izolarea internațională care dura din 1979, iar ridicarea regimului de sancțiuni a însemnat o oportunitate economică extrem de importantă pentru Iran.

...și Amenințarea

Așa cum menționam mai devreme, teoretic Iranul ar trebui să fie cel mai interesat stat din Asia de Vest care face tot posibilul pentru a contracara mesajele și acțiunile ISIS. Cu toate acestea, din acțiunile Iranului a lipsit constant un element esențial, care ar fi putut deveni cheia succesului în campania iraniană anti-ISIS, și anume asumarea dialogului cu liderii minorității sunnite iraniene. Aparent opinia dominantă în rândurile elitei politice de la Teheran era că problema extremismului sunnit intern se va rezolva de la sine, odată ce gruparea salafită va fi înfrântă militar în Irak și Siria, iar Iranul s-a limitat la acțiuni discrete în lupta împotriva ISIS, în principal prin furnizarea de capacități militare, financiare și logistice grupărilor și milițiilor šiite irakiene care luptă împotriva jihadiștilor sunniți.

Cu toate acestea, Iranul a reprezentat o țintă pentru ISIS, fie și doar prin prisma faptului că este rivalul ideologiei salafite, însă forțele militare și de securitate iraniene s-au dovedit a fi extrem de eficiente, reușind să anihileze orice atac major. Acest aspect a și fost folosit de către președintele în exercițiu Hassan Rouhani în campania electorală de anul acesta, pe care de altfel a și câștigat-o în urma scrutinului din 7 mai 2017. Însă după numeroase încercări eșuate, Statul Islamic pretinde că în sfârșit a reușit să lovească Iranul: în data de 7 iunie 2017 un grup de teroriști au atacat Parlamentul Iranian și Mausoleul Ayatollahului Khomeini, iar la scurt timp după incident ISIS a revendicat atacul prin intermediul *Amaq News Agency* (agenția de știri a grupării teroriste), care a făcut publice câteva declarații și un scurt videoclip transmis în direct din timpul unuia dintre atacuri⁶⁶. De partea cealaltă a baricadei, Iranul acuză Arabia Saudită de sprijinirea grupărilor extremiste regionale, inclusiv ISIS. Iranienii, în special prin vocea oficialilor IRGC, au acuzat în mod direct regatul saudit pentru atacurile din Teheran, chiar dacă Statul Islamic revendicase deja acțiunea. O atenție

⁶⁶ Thomas Joscelyn, *Analysis: The Islamic States's first major terrorist attack inside Iran*, în *FDD's Long War*, 7 iunie 2017. Disponibil la: <http://www.longwarjournal.org/archives/2017/06/analysis-the-islamic-states-first-major-terrorist-attacks-inside-iran.php>, accesat la 07/06/2017.

deosebită a fost acordată unor comentarii recente făcute de prințul moștenitor al Arabiei Saudite, Muhammad bin Salman Al Saud, care a declarat că: „nu vom aștepta ca lupta să fie în Arabia Saudită... în schimb vom face ca bătălia să fie pentru ei în Iran”⁶⁷.

Presupunând că asumarea responsabilității pentru acest atac de către ISIS este autentică, apare și întrebarea: de ce gruparea jihadistă a așteptat trei ani (de la desprinderea definitivă de Al-Qaeda) pentru a-și îndeplini obiectivul de a lovi în inima šiismului? O explicație ar putea fi dată de faptul că ISIS nu ar fi avut până acum capacitățile necesare pentru un asemenea atac pe teritoriul iranian. De asemenea, motivele pentru acest atac ar putea include și lipsa de idei prin care trece ISIS, aflat sub asediul coaliției condusă de SUA și cu efectivele militare decimate, iar prin provocarea unui război sectarian total, sunniții irakieni s-ar alătura grupării jihadiste, care ar beneficia astfel de o îmbunătățire a efectivului uman. Un alt posibil scop al acestui atac ar fi provocarea guvernului de la Teheran, care ar putea lansa o represiune internă asupra sunniților, iar aceștia s-ar întoarce înspre ISIS pentru protecție. Momentul atacului este de asemenea semnificativ, încărcat de o simbolistică religioasă aparte. Pentru a dovedi că este încă suficient de relevant și capabil de a atrage noi recruți, ISIS încearcă să inspire sau să comită atacuri chiar în timpul Ramadanului, luna cu o simbolistică imensă pentru musulmanii din întreaga lume.

Contextul și evenimentele regionale sunt de asemenea de luat în considerare. Atacul din 7 iunie 2017 vine la scurt timp după vizita președintelui american în Arabia Saudită, rivalul regional al Iranului, care, aparent impulsivă de declarațiile făcute de Donald Trump la Riad privind implicarea Iranului în sponsorizarea grupărilor teroriste, a întrerupt relațiile diplomatice și economice cu Qatarul, invocând printre motivele acestui gest și legăturile dintre Teheran și Doha.

Deși primul impuls pentru neo-conservatorii iranieni – opozanți ai președintelui reales Hassan Rouhani – ar putea fi o abordare radicală, tradusă printr-o angajare directă și agresivă împotriva grupării teroriste, este puțin probabil ca acest scenariu să fie pus în aplicare. Chiar dacă Iranul a fost adesea descris ca fiind un actor irațional, ale cărui decizii sunt influențate de ideologia religioasă islamică, deciziile recente ale regimului de la Teheran au demonstrat că politica externă iraniană a intrat într-o nouă paradigmă, punând interesele și beneficiile pe care Iranul le poate obține pe termen mediu și lung, înaintea deciziilor iraționale și anarhice.

Concluzii

Ascensiunea unui nou grup extremist sunnit în Orientul Mijlociu a însemnat o nouă amenințare semnificativă la adresa securității într-o regiune deja volatilă. Alimentată de conflictele și instabilitatea regională, Statul Islamic, fondat ca afiliat al Al-Qaeda în Levant, a devenit în 2014 o entitate independentă, iar câteva luni

⁶⁷ s. n., *Spared no longer. The jihadists of Islamic State hit Iran*, în *The Economist*, 7 iunie 2017. Disponibil la: <https://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21723081-parliament-building-tehran-comes-under-attack-jihadists-islamic>, accesat la 07/06/2017.

mai târziu era pe primele pagini ale publicațiilor din întreaga lume, pe măsură ce a început să preia controlul unor teritorii însemnate din Irak și din Siria, iar mobilizarea internațională în lupta împotriva grupării teroriste părea a fi ineficientă datorită intereselor divergente dintre actorii implicați.

Emergența Statului Islamic s-a produs pe fondul conflictului sectarian dintre sunniți și șiiți, gruparea profitând și de vacuumul de putere din Irak, reușind astfel să își creeze imaginea unei entități salvatoare pentru comunitatea sunnită. ISIS a fost și prima grupare jihadistă din lume care și-a făcut un scop principal din obținerea controlului asupra unui anumit teritoriu, țelul final fiind acela de a constitui Califatul Islamic. Acest scop părea că începe să prindă contur, deoarece pentru o perioadă de aproape doi ani ISIS a reușit să obțină, și să mențină controlul asupra unui teritoriu destul de extins, care cuprindea regiuni din nordul Irakului și sudul Siriei. Însă, începând cu 2016 ISIS a început să cedeze în fața ofensivei, reprezentată în teren prin luptătorii kurzi, milițiile șiiite și alte grupări oponente curentului sunnit, acestea fiind sprijinite logistic, militar și financiar fie de către actori occidentali, fie de actori regionali.

Chiar dacă din punct de vedere militar coaliția anti-ISIS începe să fie eficientă, reușind să elibereze o mare parte din teritoriile ocupate de către gruparea jihadistă, actorii implicați în combaterea acestui fenomen trebuie să înțeleagă că Statul Islamic reprezintă mai mult decât o amenințare fizică, reprezentând de fapt o transpunere în realitate a unui ideal⁶⁸ (Kokaly, 2017). Ascensiunea unui astfel de fenomen are rădăcini mult mai adânci și mai puternice decât a fost inițial înțeles de Occident, iar pentru combaterea unui astfel de sentiment este nevoie de înțelegerea fenomenului și de promovarea unei noi idei, care să o înlocuiască pe cea nocivă. Un ideal nu poate fi distrus exclusiv prin hard power. Resurgența religioasă din Orientul Mijlociu intră în sfera a ceea ce Occidentul numește soft power, de aceea este necesară o abordare similară, deoarece, chiar dacă, presupunând că într-un final ISIS va fi înfrânt, ideea nu va dispărea, și nu va trece mult timp până când va renaște, pe un alt teritoriu, și sub o altă denumire.

Identitatea arabă sunnită a fost resuscitată de războaiele și frământările sociale, iar invazia din Irak, din 2003, nu a făcut altceva decât să amplifice acest sentiment. Mai mult decât atât, declanșarea Primăverii Arabe a amplificat diviziunea sectariană, rezultând într-un haos generalizat iar printre dărâmăturile statelor care au intrat pe panta descendentă a eșecului s-a născut idealul unei națiuni unite, a tuturor arabilor sunniți, care au suferit atât din cauza opresiunilor regionale, ale regimurilor conduse de rivalii șiiți, dar și din cauza ambițiilor Occidentului.

Pentru Iran această resurgență sunnită reprezintă o amenințare la adresa identității Republicii Islamice, iar ascensiunea ISIS la granițele sale a produs o anumită stare de anxietate în rândurile elitei politice de la Teheran. Însă Iranul este cunoscut că știe să administreze și să folosească în mod eficient situațiile sensibile, reușind, chiar și într-un context nefavorabil, să croiască și să pună în aplicare anumite

⁶⁸ Informații colectate în timpul interviului realizat cu Excelența Sa Fuad Kokaly, Ambasadorul Palestinei la București, 6 iunie 2017.

strategii care să îi aducă beneficii pe termen mediu și lung. Ceea ce restul lumii a perceput ca fiind amenințarea cea mai mare a secolului la adresa securității regionale, dar și internaționale, deoarece ISIS și-a exportat violența și dincolo de Orientul Mijlociu, pentru Iran s-a dovedit a fi o oportunitate de a reveni în atenția lumii islamice, dar și de a ieși din izolarea internațională în care intrase din 1979.

Iranul a abordat noul context de insecuritate din Orientul Mijlociu într-un mod pragmatic, care cel puțin pentru o perioadă s-a dovedit eficient. Pe de o parte, sprijinul acordat guvernelor šiite din Bagdad și Damasc a avut scopul de a întări singurii aliați regionali ai Teheranului, iar pe de altă parte, suportul logistic, financiar și militar acordat milițiilor šiite irakiene și kurzilor care luptă împotriva ISIS, au pus Teheranul în situația de a negocia cu Occidentul de pe o poziție pe care nu o mai avusese de mai bine de trei decenii.

Însă mediul internațional nu este întotdeauna predictibil. La 7 iunie 2017 ISIS a lovit în inima šiismului, comițând primul atac terorist de sorginte sunnită pe teritoriul iranian. Cele două obiective vizate, Parlamentul Iranian și Mausoleul Ayatollahului Khomeini, reprezintă simboluri ale Revoluției Islamice, iar comiterea acestui atac în aceste locații a avut o simbolistică aparte, atât pentru victimă, cât și pentru agresor.

Dincolo de o analiză grosieră a acestui eveniment sau de acuzațiile reciproce dintre Teheran și Riad, este foarte interesant de urmărit care va fi reacția Iranului în perioada imediat următoare. Dacă în ultimii doi ani Teheranul s-a limitat la o implicare prin intermediari, acest atac pe propriul teritoriu ar putea schimba paradigma în care Iranul își va construi noul imaginar de securitate. Însă posibilitatea unei abordări asertive este relativ redusă, deoarece Teheranul este conștient că o astfel de retorică ar putea genera o spirală a declarațiilor radicale, care ar pune în pericol realizările și scopurile atinse în ultimii ani. Cu atât mai mult cu cât noul președinte american nu a ezitat să condamne atât Iranul, cât și slăbiciunea fostului președinte american în relația cu Iranul.

Este de așteptat ca la nivel retoric să se observe o anumită doză de agresivitate din partea liderilor iranieni, însă puțin probabil ca aceasta să fie transpusă în practică. Deși este considerat a fi un actor irațional, impulsiv și condus de ideologie, Iranul a dovedit că știe să urmărească atent, și să administreze eficient contextul regional instabil. Cu atât mai mult acum, când se află în pragul unor schimbări interne vitale, și anume posibila retragere a Liderului Suprem Khamenei, urmată evident de o nouă numire, Iranul va evita angajamente radicale pe plan extrem, limitându-se, cel puțin momentan, la sporirea măsurilor de securitate pe plan intern.

BIBLIOGRAFIE

- Barna, Cristian, *Jihad în Europa în numele Califatului terorii!*, București, Editura Top Form, 2016.
- Berger, Peter L. (Ed.), *The Desecularisation of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1999.
- Duffy Toft, Monica, Philpott, Daniel, Shah, Timothy Samuel, *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*, New York, W.W. Norton & Company, Inc, 2011.
- Dungaciu, Dan (Ed.), *Enciclopedia Relațiilor Internaționale*, București, Editura Rao, 2017.

- Ehteshami, Anoushiravan și Zweiri, Mahjoob, *Iran's Foreign Policy From Khatami to Ahmadinejad*, Berkshire, UK, Ithaca Press, 2008.
- Gerges, Fawaz A., *ISIS – A History*, New Jersey, Princeton University Press, 2016.
- Haass, Richard, *A World in Disarray. American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order*, New York, Penguin Press, 2017.
- Haquani, Jamaï, *Shia Crescent: Emergence of World War 3*, Denver, CO, Outskirts Press, 2008.
- Hunter, Shireen T, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era. Resisting the New International Order*, Denver, CO, Praeger, 2010.
- Huntington, Samuel P., *Ciocnirea Civilizațiilor și Refacerea Ordinii Mondiale* (traducător: Radu Carp), București, Editura Antet, 1996.
- Kepel, Gilles, *La Revanche de Dieu. Chrétiens, juifs et musulmans à la reconquête du monde*, Paris, Seuil, 1991.
- Law, Randall D., *Istoria terorismului: De la asirieni la jihadiști* (traducător: Sorin Șerb), București, Corint Books, 2017.
- Light, Margot, *Foreign Policy Analysis*, în *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*, ed. A. J. R. Groom and Margot Light, London, Pinter Publishers, 1994.
- Lorentz, John, *The A to Z of Iran*, Lanham, Toronto, Plymouth, UK, The Scarecrow Press, Inc., 2010.
- Mansfield, Peter, *O istorie a Orientului Mijlociu* (traducător: Cornelia Dumitru), București, Humanitas, 2015.
- Octavian Isopescul, Silvestru, *Coranul* (traducere), ediția a 10-a, Chișinău, Cartier, 2006.

Resurse web:

- Abbas, Mushreq, *Iran's Man in Iraq and Syria* [Online] în *Iraq Pulse*, 2013. Disponibil la: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/soleimani-iraq-syria-difference.html> [Accesat la 25/05/2017].
- Aman, Fatemeh, Vatanka, Alex, *Iran's Other ISIS Problem* [Online] în *National Interest*, 2016. Disponibil la: <http://nationalinterest.org/feature/irans-other-isis-problem-16071> [Accesat la 15/10/2016].
- Charbonneau, Louis, *Exclusive: Wesern report – Iran ships arms, personnel to Syria via Iraq* [Online] în *Reuters*, 2012. Disponibil la: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran-iraq-idUSBRE88I17B20120919> [Accesat la 10/05/2017].
- Chernoff, Fred, *Scientific Realism as a Meta-Theory of International Politics* [Online] în *International Studies Quarterly*, vol. 119, pp. 407-408, 2002. Disponibil la: <https://link.springer.com/book/10.1057%2F9780230606883> [Accesat la 03/01/2017].
- Chulov, Martin, *Amid Syrian chaos, Iran's game plan emerges: a path to the Mediterranean* [Online] în *The Guardian*, 2016. Disponibil la: <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/08/iran-iraq-syria-isis-land-corridor> [Accesat la 05/02/2017].
- Coles, Isabel [Online] *Iran provided weapons to Iraqi Kurds; Baghdad bomb kills 12* [Online] în *Reuters*. Disponibil la: <http://uk.reuters.com/article/uk-iraq-security-kurds-idUKKBN0GQ0UL20140827> [Accesat la 25/05/2017].
- Erdbrink, Thomas, *Iran Assails Saudi Arabia After Pair of Deadly Terrorist Attack* [Online] în *New York Times*, 2017. Disponibil la : <https://www.nytimes.com/2017/06/07/world/middleeast/iran-parliament-attack-khomeini-mausoleum.html> [Accesat la 07/06/2017].
- Esfandiary, Dina and Tabatabai, Ariane, *Iran's ISIS policy* [Online] în *Chatham House*, 2015. Disponibil la: <https://www.chathamhouse.org/publication/iran%E2%80%99s-isis-policy> [Accesat la 10/10/2016].
- Faghihi, Rohollah, *Rouhani to Sunnis: Iran not seeking 'Shiite crescent'* [Online] în *Al-Monitor*, 2016. Disponibil la: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/iran-islamic-unity-conference-rouhani-shiite-crescent.html> [Accesat la 03/01/2017].
- Fulton, Will, Holliday, Joseph, Wyer, Sam, *Iranian Strategy in Syria* [Online] în *ISW*, 2013. Disponibil la: <http://www.understandingwar.org/report/iranian-strategy-syria> [Accesat la 10/10/2016].

- Fürting, Henner, *Iran and the Arab Spring: Between Expectations and Disillusion* [Online] în *GIGA Working Papers*, 2013. Disponibil la: https://www.giga-hamburg.de/en/system/files/publications/wp241_fuertig.pdf [Accesat la 01/06/2017].
- Joscelyn, Thomas, *Analysis: The Islamic State's first major terrorist attacks inside Iran* [Online] în *FDD's Long War*, 2017. Disponibil la: <http://www.longwarjournal.org/archives/2017/06/analysis-the-islamic-states-first-major-terrorist-attacks-inside-iran.php> [Accesat la 07/06/2017].
- Keohane, Robert O., *International Institutions: Two Approaches* [Online] în *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, pp. 379-396, published by: Wiley, 1988. Disponibil la: https://www.jstor.org/stable/2600589?seq=1#page_scan_tab_contents [Accesat la 03/01/2017].
- Keohane, Robert O., *The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics and the 'Liberalism of Fear'* [Online], în *Dialogue IO*, Volume 1, Issue 1, pp. 29-43, 2002. Disponibil la: <https://www.cambridge.org/core/journals/dialogue-io/article/div-classtitlethe-globalization-of-informal-violence-theories-of-world-politics-and-the-liberalism-of-feardiv/57D3155A1121BA2C24C4E406E5ED556E> [Accesat la 05/05/2017].
- Khamenei, Ali, citat de *Tasnim News Agency* [Online], 2016. Disponibil la: <https://www.tasnimnews.com/en> [Accesat la 03/01/2017].
- Lewis, B., *The Return of Islam* [Online] în *Commentary*, 1976. Disponibil la: <https://www.commentarymagazine.com/articles/the-return-of-islam/> [Accesat la 20/08/2016].
- Lewis, B., *The Roots of Muslim Rage* [Online] în *The Atlantic*, 1990. Disponibil la: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1990/09/the-roots-of-muslim-rage/304643/> [Accesat la 20/08/2016].
- Milani, Mohsen, *Iran and Russia's Uncomfortable Alliance* [Online] în *Foreign Affairs*, 2016. Disponibil la <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2016-08-31/iran-and-russias-uncomfortable-alliance> [Accesat la 15/05/2017].
- Miller, Tracy (Ed.), *Mapping the global Muslim population: a report on the size and distribution of the world's Muslim population* [Online] în *Pew Research Center*, 2009. Disponibil la: <http://www.pewforum.org/files/2009/10/Muslimpopulation.pdf> [Accesat la 20/05/2017].
- Nakhoul, Samia, *Analysis: Hezbollah's Syria victory risks wider Sunni-Shi'ite conflict* [Online] în *Reuters*, 2013. Disponibil la: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-region-analysis-idUSBRE9550TJ20130606> [Accesat la 25/01/2017].
- Osman, Tarek, *Iran's Paly for Middle Eastern Leadership* [Online] în *Foreign Affairs*, 2017. Disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2017-01-20/iran-s-play-middle-eastern-leadership> [Accesat la 25/01/2017].
- Ro, Julia, *The Sunni Shia Divide* [Online] în *Council of Foreign Relations*, 2011. Disponibil la: <https://www.cfr.org/peace-conflict-and-human-rights/sunni-shia-divide/p33176> [Accesat la 29/04/2017].
- Takeyh, Ray and Gerech, Reuel Marc, *Iran's ISIS Trap. How Teheran Uses the Terrorist Group to Get Ahead* [Online] în *Foreign Affairs*, 2015. Disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2015-11-15/irans-isis-trap> [Accesat la 05/05/2017].
- Wendt, Alexander, *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics* [Online] în *International Organization*, Vol. 46, No. 2, pp. 391-425, published by: The MIT Press, 1992. Disponibil la: https://www.jstor.org/stable/2706858?seq=1#page_scan_tab_contents [Accesat la 03/01/2017].
- (s. n.), *Zarif: Iran regards Iraq security as its own* [Online] în *IRNA*, 2014. Disponibil la: http://www.irna.ir/en/News/2735151/Politik/Zarif_Iran_regards_Iraq_security_as_its_own [Accesat la 01/06/2017].
- (s. n.), *Spared no longer: The jihadists of Islamic State hit Iran* [Online] în *The Economist*, 2017. Disponibil la: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21723081-parliament-building-tehran-comes-under-attack-jihadists-islamic> [Accesat la 07/06/2017].

Interviuri:

- 12 mai 2017 – Excelența Sa Hussain Sinjari, Ambasadorul Irakului la București.
 12 mai 2017 – Samira Al Masalmeh, fostă vicepreședintă a Coaliției Siriene.
 6 iunie 2017 – Excelența Sa Fuad Kokaly, Ambasadorul Palestinei la București.